

УДК 343.98:347.9(479.22)

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.2.56>

НОРМАТИВНА МОДЕЛЬ КОНФІСКАЦІЇ НЕЗАКОННИХ І НЕОБҐРУНТОВАНИХ АКТИВІВ У ЗАКОНОДАВСТВІ ГРУЗІЇ

Будік І.М.,
доктор філософії в галузі права,
начальник відділу
Головного слідчого управління
Національної поліції України
ORCID: 0000-0002-6319-8590

Будік І.М. Нормативна модель конфіскації незаконних і необґрунтованих активів у законодавстві Грузії.

У статті здійснено комплексний аналіз нормативної моделі цивільної конфіскації незаконних та необґрунтованих активів у Грузії як сучасного інструменту протидії корисливій, організованій та корупційній протиправній діяльності. Обґрунтовано, що в умовах високої латентності окремих кримінальних правопорушень, складності доказування їх конкретних епізодів і активного використання фінансових та корпоративних механізмів для маскування походження доходів традиційні кримінально-правові засоби виявляються недостатньо ефективними. У цьому контексті інститут цивільної конфіскації набуває самостійного значення як майновий механізм реагування, спрямований на усунення матеріальної основи протиправної діяльності.

Проаналізовано нормативні засади грузинської моделі, сформовані насамперед Законом Грузії «Про організацію злочинності та рекет» від 20 грудня 2005 р. № 2354-RS у системному зв'язку з положеннями Цивільного процесуального кодексу Грузії. Показано, що ця модель вирізняється процесуальною автономністю від кримінального судочинства, комплексністю та високим рівнем нормативної деталізації. Встановлено, що законодавство Грузії поєднує широке функціональне розуміння майна, яке може бути об'єктом конфіскації, розширений суб'єктний склад, диференційовані правові режими активів (рекетиських, незаконних і необґрунтованих), а також багаторівневу модель доказування.

Окрему увагу приділено аналізу переліку протиправних діянь, у зв'язку з якими допускається цивільна конфіскація, зокрема рекету, діяльності «злочинського світу», наркоторгівлі та пособництва в ній, незаконного й необґрунтованого збагачення посадових осіб, торгівлі людьми, легалізації доходів та фінансування тероризму. Доведено, що такий перелік відображає ризик-орієнтований підхід, спрямований на вилучення економічної вигоди від стійких форм корисливої протиправної діяльності.

Розкрито зміст поняття та обсягу майна, що підлягає конфіскації, яке охоплює не лише первинні активи, а й похідні доходи, корпоративні права та майно третіх осіб – членів сім'ї, близьких родичів і пов'язаних осіб. Показано, що ключовим критерієм є не встановлення конкретного складу кримінального правопорушення, а відсутність доказів законного походження активів. Проаналізовано процесуальні особливості цивільної конфіскації, зокрема розподіл тягаря доказування залежно від правового режиму майна та роль суду в забезпеченні пропорційності втручання у право власності.

Зроблено висновок, що грузинська модель цивільної конфіскації є репрезентативним прикладом сучасного майнового механізму протидії корисливій злочинності, який поєднує ефективність вилучення активів із процесуальними гарантіями прав людини. Обґрунтовано, що окремі елементи цього досвіду можуть бути використані іншими державами, зокрема Україною, під час удосконалення власних механізмів вилучення незаконних та необґрунтованих активів з урахуванням національних правових традицій і стандартів захисту прав людини.

Ключові слова: цивільна конфіскація; кримінальне провадження; необґрунтовані активи; незаконне збагачення; організована злочинність; «злочин в законі»; корупція; наркотичні засоби та психотропні речовини; доказування; право власності; повернення активів.

Budik I.M. Normative model of confiscation of illegal and unjustified assets in Georgian legislation.

The article provides a comprehensive analysis of the Georgian model of civil confiscation of illegal and unjustified assets as a modern instrument for combating profit-driven, organised and corruption-related criminal activity. It is argued that under conditions of high latency of certain criminal offences,

difficulties in proving individual criminal episodes, and the widespread use of financial and corporate mechanisms to conceal the origin of income, traditional criminal-law instruments often prove insufficient. In this context, civil confiscation acquires independent significance as a property-based response aimed at eliminating the material foundation of unlawful activity.

The normative framework of the Georgian model is examined, primarily on the basis of the Law of Georgia on Organised Crime and Racketeering of 20 December 2005 No. 2354-RS in systematic connection with the Civil Procedure Code of Georgia. It is shown that this model is characterised by procedural autonomy from criminal proceedings, a high level of normative detail, and a complex legal structure. Georgian legislation combines a broad functional understanding of property subject to confiscation, an expanded circle of subjects, differentiated legal regimes of assets (racketeering, illegal and unjustified), and a multi-level system of proof.

Special attention is paid to the analysis of unlawful acts that allow the application of civil confiscation, including racketeering, activities of the «thieves' world», drug trafficking and aiding in its distribution, illegal and unjustified enrichment of public officials, human trafficking, money laundering and terrorist financing. It is demonstrated that this list reflects a risk-oriented approach aimed at depriving organised and profit-driven criminal activity of its economic basis.

The concept and scope of property subject to confiscation are analysed. It is shown that confiscation covers not only primary criminal assets but also derivative income, corporate rights and the property of third parties – family members, close relatives and associated persons. The decisive criterion is not the proof of a specific criminal offence but the absence of evidence of the lawful origin of the assets. Procedural features of civil confiscation are examined, including the distribution of the burden of proof depending on the legal regime of property and the role of courts in ensuring the proportionality of interference with property rights.

The article concludes that the Georgian model of civil confiscation represents a modern and effective mechanism for combating organised, profit-driven and corruption-related criminality, combining the efficiency of asset recovery with procedural guarantees of human rights. Certain elements of this experience – in particular, the functional approach to defining confiscatable property, the expanded circle of subjects and the flexible system of proof – may be used by other states, including Ukraine, in improving their own mechanisms for confiscating illegal and unjustified assets in accordance with national legal traditions and human-rights standards.

Key words: civil confiscation; criminal proceedings; unjustified assets; illicit enrichment; organised crime; «thief in law»; corruption; narcotic drugs and psychotropic substances; proof; right to property; asset recovery.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток кримінально-правової політики держав дедалі більше свідчить про поступовий перехід від виключної зосередженості на кримінально-правовому переслідуванні правопорушників до застосування щодо них майнових заходів впливу, спрямованих на вилучення активів, пов'язаних із незаконним або економічно необґрунтованим збагаченням. В умовах високої латентності окремих кримінально протиправних діянь, зокрема вчинених учасниками організованих злочинних об'єднань, корупційних правопорушень, складності доказування їх окремих епізодів, а також активного використання фінансових інструментів для маскування незаконного походження доходів традиційні кримінально-правові засоби дедалі частіше виявляються недостатньо ефективними. У цьому контексті інститут цивільної конфіскації набуває самостійного значення як інструмент майнового реагування, спрямований на позбавлення правопорушників незаконно одержаних доходів.

Особливий науковий інтерес у цьому аспекті становить грузинська модель цивільної конфіскації, нормативні засади якої сформовано передусім Законом Грузії «Про організовану злочинність та рекет» від 20 грудня 2005 р. № 2354-RS [1] (далі – Закон Грузії від 20 грудня 2005 р.) у системному зв'язку з положеннями Цивільного процесуального кодексу Грузії [2] (далі – ЦПК Грузії). Зазначена модель вирізняється комплексністю, нормативною деталізацією та чіткою процесуальною автономністю щодо кримінального судочинства. Законодавство Грузії поєднує широке розуміння майна, що підлягає вилученню, розширений суб'єктний склад, диференційовані правові режими активів (рекетирських, незаконних і необґрунтованих), а також гнучку модель доказування, адаптовану до специфіки протиправної діяльності, пов'язаної з одержанням незаконних доходів. Водночас така конструкція порушує складні питання співвідношення ефективності державного втручання та гарантій права власності й права на справедливий суд.

Мета дослідження. Метою цієї статті є комплексний аналіз нормативної моделі конфіскації незаконних та необґрунтованих активів у Грузії, а також окреслення потенціалу використання окремих елементів грузинського досвіду в правових системах інших держав у контексті вдоскона-

лення механізмів протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним із одержанням незаконних доходів.

Стан опрацювання проблематики. Проблематика конфіскації незаконних та необґрунтованих активів протягом останнього десятиліття набула значної уваги в європейській і національній науковій доктрині. У працях зарубіжних дослідників цивільна конфіскація розглядається передусім як інструмент протидії організованій та корисливій злочинності, здатний компенсувати обмежену ефективність класичного кримінального переслідування таких деліктів (З. Хамін, М.М. Абдул Хакім, С. Камаруддін, В.Р. Ван Рослі [3]; С. Бікеліс, В. Лейбл [4]; Є. Лагідзе [5]; Т. Трінчера [6]). У цьому контексті досліджуються питання стандартів доказування, перенесення тягаря доказування, пропорційності втручання у право власності та відповідності відповідних механізмів європейським стандартам захисту прав людини.

В українській науці відповідні дослідження зосереджуються переважно на матеріально-правових підставах вилучення майна, процесуальних гарантіях, а також проблемах доведення незаконного походження активів (О.О. Дудоров [7], О.О. Колотило [8]; Д.Г. Михайленко [9]; А.А. Вознюк, А.В. Титко, С.С. Чернявський [10; 11]). Інтерес до некримінальної (цивільної конфіскації) посилюється у зв'язку із запровадженням інституту стягнення необґрунтованих активів і розвитком антикорупційного законодавства.

У цьому контексті важливого значення набуває досвід інших держав, зокрема Грузії. Водночас аналіз грузинської моделі має фрагментарний характер і зазвичай обмежується загальними порівняльними зауваженнями (Є. Лагідзе) [5].

Отже, у доктрині бракує комплексних досліджень, присвячених нормативній архітектурі конфіскації незаконних та необґрунтованих активів у Грузії та потенціалу використання цього досвіду іншими державами. Це зумовлює актуальність подальшого наукового аналізу зазначеної проблематики.

Виклад основного матеріалу. Цивільна конфіскація в законодавстві Грузії характеризується комплексним і функціонально орієнтованим підходом, оскільки спрямована на стійкі форми протиправної діяльності, пов'язані з одержанням або утриманням економічної вигоди та здатні до акумулювання значних активів. Саме наявність корисливого мотиву є спільною ознакою більшості діянь, у зв'язку з якими допускається застосування цивільної конфіскації.

У грузинській правовій моделі перелік таких діянь формується шляхом відсилання до кримінального законодавства, Закону Грузії від 20 грудня 2005 р. та ЦПК Грузії, а також через поєднання матеріально-правових і процесуальних критеріїв, що дає змогу застосовувати конфіскаційні заходи незалежно від результатів кримінального переслідування. Такий підхід узгоджується із сучасними європейськими тенденціями розвитку інститутів вилучення активів, орієнтованих на реагування щодо доходів від корисливої та організованої злочинності, а також іншої кримінально протиправної діяльності, навіть за умов відсутності кримінального переслідування (Е. Гриневич-Лак) [12].

У законодавстві Грузії до кримінальних правопорушень, за які може застосовуватися цивільна конфіскація, належать: рекет; злочини, пов'язані з діяльністю «злочинського світу»; наркоторгівля та пособництво у розповсюдженні наркотичних засобів; набуття незаконного та необґрунтованого майна посадовими особами; торгівля людьми; легалізація незаконних доходів (відмивання коштів); а також фінансування тероризму та інша матеріальна підтримка терористичної діяльності [1; 2].

Рекет. Грузинське законодавство визначає *рекет* як повторювану та організовану діяльність, спрямовану на отримання доходу або майнової вигоди, пов'язану з умисними злочинами, якщо така діяльність здійснювалася щонайменше двічі протягом п'яти років [1; 2]. Таким чином, законодавче визначення рекету в праві Грузії свідчить про відхід від його традиційного сприйняття як одиничного кримінального правопорушення та перехід до розуміння рекету як стійкої, повторюваної й організованої корисливої діяльності. Ключовими ознаками такого підходу є систематичність, тривалість у часі, зв'язок з умисними злочинами та спрямованість на отримання майнової вигоди.

Злочини, пов'язані із «злочинським світом». Значне місце в системі цивільної конфіскації посідають злочини, пов'язані з діяльністю «злочинського світу». Це не випадково, адже цивільну конфіскацію розглядають як важливий інструмент протидії організованій злочинності (С. Бікеліс, В. Лейбл [4]; Є. Лагідзе [5]; Dragusha [13]). Водночас А.А. Вознюк пропонує застосовувати цивільну конфіскацію у контексті протидії організованій злочинності в Україні [14].

У Законі Грузії від 20 грудня 2005 р. «злочинський світ» тлумачиться як об'єднання осіб (члена «злочинського світу»/«злочія в законі»), що домовилися про здійснення діяльності з використанням насильства, погроз, примусу, умови мовчання чи інших незаконних дій з метою отримання вигоди або контролю над ресурсами. Визначення охоплює різні форми діяльності – від участі у «злочинських зібраннях» і «розбираннях» до підбурювання і здійснення протиправних дій, що

спрямовані на здобуття влади чи впливу [1]. Аналіз наукової літератури свідчить, що зазначені прояви «злочинського світу» є своєрідним аналогом злочинного впливу за КК України [15; 16; 17].

Організований характер та виражена корислива спрямованість діяльності «злочинського світу» визначають його як джерело незаконних доходів, що підлягають цивільній конфіскації. Визнання цього явища як соціальної системи з власними правилами та ієрархією дозволяє законодавцю обґрунтовано розширити сферу застосування конфіскації за межі традиційних кримінальних складів. У такому разі підставою для майнового реагування стає не лише доведення конкретного злочинного епізоду (наприклад, вимагання чи шахрайства), а й встановлення факту належності особи до «злочинського світу», її участі в його функціонуванні та користування його економічними ресурсами, навіть без доказування кожного окремого акту кримінальної поведінки.

Наркаторгівля та пособництво в ній. Грузинське законодавство концентрує увагу саме на незаконному збуті наркотичних і психотропних речовин, оскільки саме збут формує основні потоки прибутків у наркобізнесі. Такий фокус узгоджується із сучасними криминологічними підходами, які підкреслюють центральну роль нелегальної торгівлі наркотиками у генеруванні прибутків, що використовуються для корупції, відмивання коштів та розширення впливу злочинних мереж [18]. Грузинські норми також розширюють коло осіб, майно яких підлягає конфіскації, за рахунок пособників у розповсюдженні наркотичних засобів, що дає змогу реагувати не лише на безпосередніх продавців, а й на осіб, які забезпечують функціонування злочинних ланцюгів.

Набуття незаконного та необґрунтованого майна посадовими особами. Визнання набуття незаконного та необґрунтованого майна посадовими особами підставою для цивільної конфіскації узгоджується із європейськими тенденціями, спрямованими на необов'язковість доведення конкретного складу корупційного злочину для застосування майнових заходів реагування. Мають рацію вчені в тому, що цивільні механізми дозволяють ефективніше реагувати на економічно необґрунтований майновий стан посадових осіб без необхідності доведення конкретного складу злочину (А.А. Вознюк, А.В. Титко [10]; С.С. Чернявський, А.А. Вознюк [11]).

Такий підхід базується на визнанні того, що кримінальне переслідування корупційних правопорушень часто ускладнене високими стандартами доказування та процедурними бар'єрами, тоді як цивільна конфіскація дає змогу реагувати оперативніше та ефективно на непропорційний майновий стан посадових осіб.

Торгівля людьми. Торгівля людьми визнається однією з найбільш прибуткових форм транснаціональної злочинності, де доходи від експлуатації часто маскуються через законні підприємницькі практики або фінансові інструменти [19]). У грузинському законодавстві торгівця людьми визнають особою, яка вчинила злочин, передбачений ст. 143-1 та/або 143-2 КК Грузії [2; 20], що дозволяє застосовувати механізми цивільної конфіскації до його активів без необхідності доводити кожен епізод кримінально протиправної діяльності окремо.

Легалізація незаконних доходів та фінансування тероризму. Включення легалізації незаконних доходів і фінансування тероризму до підстав цивільної конфіскації відображає усвідомлення того, що контроль фінансових потоків є ключовим елементом протидії як організованим кримінальним ринкам, так і мережам, діяльність яких має виразно насильницький характер. Такий підхід зумовлений різноманітністю і високим рівнем адаптивності механізмів приховування доходів від злочинної діяльності, серед яких у науковій літературі виокремлюють вивезення готівки за кордон, придбання підприємств для маскування та перерозподілу коштів, інвестування в цінності, що легко транспортуються, використання схем трансфертного ціноутворення, а також функціонування так званих «підпільних банків» [21]. За таких умов цивільна конфіскація постає не лише як реакція на конкретні злочини, а як інструмент системного фінансового контролю, спрямований на унеможливлення інтеграції незаконних доходів у легальну економіку та підрив матеріальної основи злочинної й терористичної діяльності.

У підсумку перелік протиправних діянь, за які передбачено цивільну конфіскацію у Грузії, відображає системний та ризик-орієнтований підхід, спрямований на вилучення майнової вигоди від корисливої протиправної діяльності та подолання її економічної основи, що є центральним елементом сучасної політики у сфері боротьби зі злочинністю.

Одним із ключових елементів ефективності інституту цивільної конфіскації є визначення обсягу майна, яке може бути вилучене в дохід держави. Саме через визначення кола активів, що можуть бути вилучені, законодавець окреслює межі втручання у право власності та визначає, яку майнову вигоду, пов'язану з протиправною діяльністю, держава має право забрати. У цьому сенсі цивільна конфіскація в законодавстві Грузії ґрунтується не на формальному зв'язку між конкретним кримінальним правопорушенням і конкретним активом, а на економічній оцінці походження та використання майна.

Відповідно до ст. 256-1 ЦПК Грузії та положень Закону Грузії від 20 грудня 2005 р., грузинська модель цивільної конфіскації охоплює широкий спектр майна, пов'язаного як із окремими формами організованої злочинності, так і з незаконним чи необґрунтованим збагаченням. До сфери конфіскації включаються не лише активи, безпосередньо отримані внаслідок протиправних діянь, але й похідні доходи, корпоративні права, а також майно третіх осіб – членів сім'ї, близьких родичів і пов'язаних осіб.

Законодавець прямо передбачає можливість конфіскації таких основних категорій майна:

рекетирського майна;

майна посадових осіб, законність походження якого не підтверджена;

майна членів «злочинського світу»;

майна торговців людьми;

майна пособників розповсюдження наркотичних засобів;

майна осіб, засуджених за легалізацію незаконних доходів або фінансування тероризму, а також пов'язаних із ними осіб [2].

Правове значення такого підходу полягає у свідомому відході від вузького, формально-кримінального розуміння злочинних доходів та переході до ширшої, економічно орієнтованої концепції, у межах якої об'єктом конфіскації стає будь-яка майнова вигода, пов'язана з протиправною діяльністю або збагаченням, що не має підтверджених законних джерел.

Усі передбачені законодавством категорії майна мають низку спільних характеристик. По-перше, вони охоплюють не лише первинні активи, отримані внаслідок протиправної діяльності, але й доходи від такого майна, а також активи, набуті за рахунок цих доходів. По-друге, режим цивільної конфіскації поширюється не лише на майно безпосереднього правопорушника, але й на активи членів його сім'ї, близьких родичів та пов'язаних осіб. По-третє, ключовим критерієм є відсутність доказів законного походження майна, а не встановлення конкретного складу кримінального правопорушення.

Таким чином, законодавець розглядає майно у максимально широкому економічному значенні. До сфери конфіскації можуть бути включені грошові кошти, нерухомість, транспортні засоби, корпоративні права, а також вторинні економічні вигоди – дивіденди, проценти, орендна плата, приріст вартості активів. Метою такого підходу є усунення повного економічного результату протиправної діяльності, а не лише її безпосереднього продукту.

Зазначений підхід узгоджується з сучасними європейськими стандартами у сфері повернення та конфіскації активів. Зокрема, Директива (ЄС) 2024/1260 передбачає широке визначення доходів від злочинної діяльності, яке охоплює не лише прямі доходи, але й усі непрямі вигоди, включно з реінвестуванням, трансформацією та змішуванням активів з майном законного походження. При цьому доходами визнається будь-яке майно, повністю або частково трансформоване, конвертоване чи змішане, а також прибутки й інші вигоди, отримані від таких активів [22].

Важливим елементом грузинської моделі цивільної конфіскації є розширений суб'єктний склад. Закон прямо визначає чотири групи осіб, майно яких може підпадати під режим цивільної конфіскації: безпосередній правопорушник; члени його сім'ї; близькі родичі; пов'язані особи.

Розширення суб'єктного складу має принципове значення для подолання поширених схем приховування активів шляхом формального переоформлення на родичів або довірених осіб. Уведення категорії пов'язаної особи дозволяє враховувати фактичний контроль над майном, а не лише формальне право власності, що наближує грузинську модель до функціонального підходу, характерного для сучасних європейських практик повернення активів.

Найбільш дискусійним і водночас концептуально значущим елементом визначення обсягу конфіскації є критерій відсутності доказів законного походження активів. Саме цей критерій трансформує класичну модель доказування, властиву кримінально-процесуальному праву. Закон не вимагає доведення прямого причинно-наслідкового зв'язку між конкретним кримінальним правопорушенням і конкретним активом. Достатнім є встановлення зв'язку особи з відповідною категорією спеціальних суб'єктів та економічної необґрунтованості її майнового стану.

За таких умов активи визнаються такими, що пов'язані з протиправною діяльністю, якщо особа не спроможна надати документи чи інші докази, що підтверджують законність джерел їх набуття. Зазначений підхід істотно підвищує ефективність державного втручання в умовах латентності окремих проявів злочинності та складності документування незаконних фінансових потоків, водночас спрямований на подолання практик приховування доходів через третіх осіб.

Ефективність та легітимність інституту цивільної конфіскації безпосередньо залежать від його процесуального оформлення, насамперед від стандартів доведеності, розподілу тягаря доказування та механізмів судового контролю. Саме на цьому рівні вирішується питання, чи здатна держава реалізувати модель вилучення активів, пов'язаних із протиправною діяльністю, без порушення фундаментальних прав особи, зокрема права власності та права на справедливий суд.

Порядок конфіскації незаконного та необґрунтованого майна в Грузії врегульовано нормами цивільного процесуального законодавства. Визначальною рисою відповідної моделі є її чітка процесуальна автономність від кримінального судочинства, яка реалізується через спеціальний розділ XLIV-1 ЦПК Грузії. Законодавець свідомо конструює окремий вид судового провадження, спрямований не на притягнення особи до кримінальної відповідальності, а на встановлення правового статусу активів та їх подальшу передачу державі.

Такий підхід узгоджується з практикою Європейського суду з прав людини, який неодноразово наголошував, що конфіскація, застосована в межах окремого цивільного провадження і спрямована на повернення активів незаконного походження, становить контроль за користуванням майном у розумінні другого абзацу статті 1 Протоколу № 1 до ЄКПЛ, а не кримінальне покарання [23]. Процедура, суворість, природа і цілі визнання активів необґрунтованими та їх стягнення в дохід держави не збігаються з процедурою, суворістю, природою та цілями покарання. Визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави не можна вважати покаранням, адже ні за правом Конвенції, ні відповідно до національного права воно не відповідає ознакам та цілям покарання (Т. Хутор) [24].

Процесуальна ініціатива у справах про цивільну конфіскацію належить прокурору, який уповноважений звернутися до суду з відповідним позовом. Важливою рисою грузинської моделі є те, що предметом такого позову може бути майно не лише безпосереднього правопорушника, але й активи членів його сім'ї, близьких родичів та пов'язаних осіб [2].

Розширення кола потенційних відповідачів має принципове значення з огляду на поширені практики формального відчуження або переоформлення активів з метою уникнення їх вилучення. Законодавець виходить із того, що ефективна протидія корисливій протиправній діяльності неможлива без урахування фактичного контролю над майном, а не лише формального правового титулу.

Центральним елементом процесуальної архітектури цивільної конфіскації є багаторівнева модель доказування, закріплена в ст. 356-3 ЦПК Грузії. У її межах законодавець розмежовує три самостійні правові режими майна: рекетирське, незаконне та необґрунтоване.

Перший режим стосується рекетирського майна, яке визнається таким за умови доведення його зв'язку з рекетом. У цьому випадку зберігається класичний розподіл тягаря доказування: саме позивач (прокурор) зобов'язаний надати суду належні та допустимі докази того, що майно було отримане внаслідок рекету або є доходом від такої діяльності. Такий підхід зумовлений підвищеним рівнем суспільної небезпеки рекету та необхідністю забезпечення посиленого захисту права власності у випадках, коли втручання має репресивно-відновний характер.

Другий правовий режим охоплює незаконне майно. Йдеться про активи, набуті з порушенням вимог закону, незалежно від доведення конкретного складу кримінального правопорушення. І в цьому випадку тягар доказування покладається на прокурора, який повинен встановити факт незаконного походження майна або коштів, використаних для його придбання. Така конструкція забезпечує баланс між ефективністю майнового реагування та процесуальними гарантіями, оскільки втручання ґрунтується на доведеному порушенні правових норм.

Принципово іншу правову природу має третій режим – необґрунтоване майно. У цих справах суд визнає активи необґрунтованими у разі, якщо відповідач не надав документів, що підтверджують законне та економічно обґрунтоване походження майна або сплату передбачених законом податків. Тут не вимагається доведення незаконності; вирішальним є факт відсутності підтверджених законних джерел.

У таких випадках відбувається перенесення тягаря доказування на відповідача, а правовий режим конфіскації набуває виразної превентивної спрямованості. Метою втручання стає не реагування на доведене правопорушення, а усунення майнової вигоди, яка не має легітимного економічного підґрунтя.

У підсумку цивільно-процесуальна модель конфіскації в Грузії характеризується високим рівнем нормативної деталізації, диференційованою системою доказування та чітко вираженою превентивною спрямованістю. Вона поєднує ефективність вилучення активів, пов'язаних із протиправною діяльністю, з механізмами судового контролю, що дозволяє розглядати грузинський досвід як репрезентативний приклад сучасної моделі цивільної конфіскації в європейському правовому просторі.

Висновки. Проведений аналіз нормативної моделі цивільної конфіскації незаконних та необґрунтованих активів у Грузії засвідчує формування цілісного, внутрішньо узгодженого та функціонально орієнтованого механізму вилучення майна, пов'язаного з корисливою протиправною діяльністю. Грузинський підхід ґрунтується на поєднанні матеріально-правових і процесуальних інструментів, що дозволяє реагувати не лише на встановлені злочинні доходи, а й на приховані форми незаконного збагачення, які залишаються поза межами традиційного кримінального переслідування.

Ключовою особливістю досліджуваної моделі є розширене розуміння об'єкта конфіскації, яке охоплює первинні та похідні активи, корпоративні права, а також майно членів сім'ї, близьких родичів і пов'язаних осіб. Такий підхід відображає усвідомлення системного характеру організованої та корисливої протиправної діяльності та спрямований на усунення її матеріальної основи, а не лише на реагування на окремі кримінальні епізоди.

Не менш важливим є процесуальний вимір цивільної конфіскації в Грузії, який характеризується автономністю від кримінального судочинства, диференційованими режимами доказування та активною роллю суду у забезпеченні пропорційності втручання у право власності. Запровадження категорії необґрунтованого майна та перенесення тягаря доказування на відповідача у відповідних випадках істотно підвищують ефективність майнового реагування, водночас зберігаючи ключові гарантії прав людини за умови належного судового контролю.

У сукупності ці елементи дозволяють розглядати грузинську модель цивільної конфіскації як репрезентативний приклад сучасного інструменту протидії корисливій, організованій та корупційній протиправній діяльності. Окремі її компоненти – зокрема функціональний підхід до визначення майна, розширений суб'єктний склад і гнучка система доказування – можуть бути використані іншими державами, зокрема й Україною під час вдосконалення власних механізмів вилучення незаконних та необґрунтованих активів з урахуванням національних правових традицій і стандартів захисту прав людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон Грузії «Про організовану злочинність та рекет» від 20 грудня 2005 р. № 2354-RS (станом на 2 липня 2025 р.). URL: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/27814?publication=2>.
2. Цивільний процесуальний кодекс Грузії від 14 листопада 1997 р. № 1106. (станом на 9 грудня 2025 р.). URL: <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/29962?publication=177>.
3. Hamin Z., Abdul Hakim M.M., Kamaruddin S., Wan Rosli W.R. The legal framework of asset forfeiture for money laundering in the United Kingdom and Malaysia. *International Journal of Research and Innovation in Social Science (IJRISS)*. 2025. Vol. 9. No. 02. P. 4404–4414. DOI: <https://doi.org/10.47772/IJRISS.2025.9020345>.
4. Bikelis S. Label v. Content: The problem of non-recognition of civil confiscation orders in Europe. *Baltic Journal of Law & Politics*. 2022. Vol. 15. No. 1. P. 54–70. DOI: <https://doi.org/10.2478/bjlp-2022-0003>.
5. Laghidze E. Seizure and confiscation as an effective means of combating transnational organized crime. *Law and World*. 2023. Vol. 9. No. 25. P. 146–155. DOI: <https://doi.org/10.36475/9.1.15>.
6. Trinchera T. Fighting crime in non-criminal proceedings: A comparative study of American civil forfeiture and Italian preventive confiscation. *The American Journal of Comparative Law*. 2025. Vol. 73. No. 3. P. 579–625. DOI: <https://doi.org/10.1093/ajcl/avaf027>.
7. Дудоров О.О., Коломоєць Т.О., Кушнір С.М., Макаренков О.Л. Загальнотеоретичні, адміністративно- та кримінально-правові основи концептуалізації антикорупційної реформи в Україні: колективна монографія. Запоріжжя, 2019. 476 с.
8. Колотило О.О. Конфіскація поза межами кримінального переслідування (цивільна конфіскація): міжнародно-правовий аспект. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2019. № 3. С. 81–88. DOI: <https://doi.org/10.32886/instzak.2019.03.08>.
9. Михайленко Д.Г. Протидія корупційним злочинам засобами кримінального права: концептуальні основи: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. 582 с.
10. Вознюк А., Титко А. Кримінально-правова модель протидії незаконному збагаченню в Україні. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2019. № 2 (8). С. 46–62. DOI: <https://doi.org/10.34015/2523-4552.2019.2.05>
11. Cherniavskiy S., Vozniuk A. Foreign experience of legal counteraction to illegal enrichment: Conceptual foundations. *Law Journal of the National Academy of Internal Affairs*. 2019. Vol. 9. No. 1. P. 79–89. URL: <https://elar.navs.edu.ua/items/88389d6a-1e8c-4369-a399-f6fdc81ecfd6>.
12. Hryniewicz-Lach E. Improving asset confiscation: In the quest for effective and just solutions. *ERA Forum*. 2024. Vol. 25. P. 231–247. DOI: <https://doi.org/10.1007/s12027-024-00806-8>
13. Dragusha F. The confiscation system of unjustified wealth in the Republic of Kosovo and its compatibility with European law: master's thesis. Lisboa: Universidade Católica Portuguesa, 2021. URL: <https://repositorio.ucp.pt/bitstreams/9f528af8-af2b-4c6f-8b01-f91a38f0eb50/download>.
14. Вознюк А.А. Досвід Вірменії та Грузії у забезпеченні кримінально-правової протидії організованій злочинності. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Випуск 4. Частина 3. С. 131–140. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.3.20>.

15. Вознюк А. Злочинний вплив: проблеми правозастосування та напрями вдосконалення підстав кримінальної відповідальності. *Наука і правоохорона*. 2025. Вип. 3 (69). С. 20–30. DOI: 10.33270/0525693.2.
16. Вознюк А. Кваліфікуючі (особливо кваліфікуючі) ознаки злочинів, пов'язаних із злочинним впливом: сучасні виклики та шляхи оптимізації кримінально-правової протидії. *Архів кримінології та судових наук*. 2025. № 1 (11). С. 65–74. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.11.2025.03>.
17. Околіт О.В., Вознюк А.А. Кримінальна відповідальність за створення злочинної організації чи злочинної спільноти та участь у них: проблеми теорії і практики: монографія / за наук. ред. А.А. Вознюка. Київ: Видавництво «Норма права», 2025. 324 с.
18. UNODC. (2023). *World drug report*. URL: <https://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/world-drug-report.html>.
19. United Nations Office on Drugs and Crime. (2022). *Global Report on Trafficking in Persons 2022*. URL: <https://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/global-report.html>.
20. Кримінальний кодекс Грузії від 22 липня 1999 р. № 2287-нд. (станом на 16 жовтня 2025 р.). URL: <https://surl.li/qcbvow>.
21. Levi M., Reuter P. Money laundering. *Crime and Justice*. 2006. Vol. 34. P. 289–375. DOI: <https://doi.org/10.1086/501508>.
22. Directive (EU) 2024/1260 of the European Parliament and of the Council of 24 April 2024 on asset recovery and confiscation. Official Journal of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1260/oj/eng>.
23. Case of Gogitidze and others v. Georgia / The European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-154398%22%5D%7D>.
24. Хутор Т. Стягнення активів у дохід держави в результаті визнання їх необґрунтованими: прихований вид покарання? *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2021. Вип. 7. С. 61–70. DOI: <https://doi.org/10.18523/2617-2607.2021.7.61-70>.

Дата першого надходження рукопису до видання: 2.01.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 26.01.2026
Дата публікації: 2.02.2026